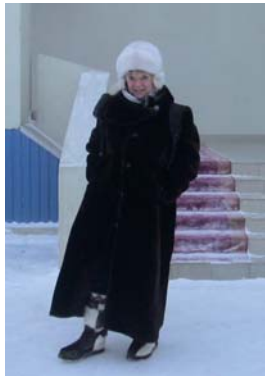

Lieve Familie, Vrienden en Collega's,
Ik stuur jullie een korte impressie van mijn veldwerk in de toendra van de Republiek Sachá, Noordoost Siberië.

Jakóetsk

De lage zon die kort maar veelvuldig schijnt maakt contouren zacht, de schone sneeuw dempt het gedruis van de stad. Ruime straten waar vrouwen zich met snelle pasjes geluidloos door voortbewegen in hun lange, wijd zwierende bontjassen. De fraaiste bontmutsen die hoofden soms bijna topzwaar maken vormen de bovenlijn op de trottoirs. Over het nauwelijks schoongeveegde asfalt rijden kleine bussen af en aan, auto's gaan moeiteloos over de gladde wegen. Tussen de vele moderne gebouwen staan hier en daar nog houten huizen. De winkels die als zodanig niet herkenbaar zijn hebben beperkte assortimenten, al zijn westerse winkelketens ook hier enigszins doorgedrongen. Buiten schommelt de temperatuur tussen de -20 en -30, binnen wordt flink gestookt.

Op het Arctisch Instituut wordt goed voor me gezorgd en mijn pasje voor veldwerk in Tsjérskij en Andrjoesjkino in orde gemaakt (het is militaire zone). Het doel

van mijn veldwerk is het vastleggen op audio/ video van verhalen, liederen en wat losse opnames voor mijn fonetisch werk aan het Tóendra Joekagír (TJ), een geïsoleerde, bijna uitgestorven Paleo-Aziatische taal.

Anja uit Andrjoesjkino, die als assistente op het Instituut voor Minderheidvolken van het Noorden werkt en een TJ moeder had, gaat met mij mee op veldwerk. Gavril Kurilov, volbloed TJ van hetzelfde instituut, geeft ons een lijst mee van goede sprekers. Anja met zware tassen vol spullen voor familie en ik in een geleende lange bontjas en gewapend met apparatuur begeven ons na 7 uur onduidelijk wachten (de baan moet nog geveegd, geen

kerosine in Tsjérskij, twee beschonken maar kennelijk machtige passagiers bellen met succes) aan boord van een propellorvliegtuig waar we onze bagage zelf in moeten tillen. Tickets had ik via de directrice van de luchtvaartmaatschappij bemachtigd en de doorvlucht naar Andrjoesjkino die we net zouden missen zou ze voor ons een dag opschuiven. In 4,5 uur dreunen we met jassen aan hoog over de besneeuwde bergen naar verder noordoostelijk Tsjérskij waar het twee uur later is.

Tsjérskij en Andrjoesjkino

Militaire politie plukt mij nog in het vliegtuig eruit: uw paspoort en pasje. Mee in een jeep word ik op het kantoortje, met tegenover ons een man in een cel, geregistreerd. Gelukkig hebben ze niet door dat het nummer van mijn paspoort op het pasje niet klopt. Een soldaat brengt mij keurig naar het "hotel", een koude verdieping in een hoog gebouw waar ik onder alle verzamelde dekens en mijn bontjas zal slapen. Voor het zover is glibberen we met Tante Nastja door de stille straten van het 3000 inwoners tellende Tsjérskij (Anja is ontzet dat in drie jaar tijd bijna alle houten huizen zijn verdwenen: optimalisatie heet dat hier) naar Tante Lidija die ons macaroni met rendier vlees voorzet. Veel oog voor het plaatsje heb ik niet: boven mij speelt zich een fascinerend spektakel af van meest wit maar ook regenboogkleurig noorderlicht. Speren, strepen, cirkels, ruitjes, in horizontale bewegingen of uitwaaiërend, dan ineens in een grote boog om je heen, de hemel is er vol mee, welke kant je ook opkijkt. Als een kind sta ik te springen en roep wijzend: "kijk eens, kijk eens!"

De volgende ochtend moeten we al om 9 uur aan de vodka om te drinken op de Dag van de Militie: een van de hotelgasten zit rechtop trots in uniform de felicitaties in ontvangst te nemen en we nippen symbolisch, de auto naar het vliegveldje staat al klaar. Het blijkt dat onze vlucht naar Andrjoesjkino inderdaad naar vandaag is uitgesteld. Het is urenlang druk onderhandelen over mee te nemen spullen en Anja

regelt een man die haar tassen buitenom in het vliegtuigje zal zetten zodat ze niet hoeft bij te betalen. Alles wordt ingeladen en met 10 passagiers op twee rijtjes klapstoeltjes langs de zijkant (“niet opstaan onderweg!” is de enige instructie van de piloot) met tussen ons in onze zelf ingeladen bagage stijgt het éénmotorig propellor toestelletje met dubbele vleugels op en trillen we in 100 minuten over talloze riviertjes en meertjes westelijk naar Andróesjino. Daar worden we bestormd en wachten sleden met sneeuwkat of honden ervoor terwijl de zon schreeuwend rood achter de horizon verdwijnt. Het is drie

uur. Anja's broer Fjódor brengt ons naar haar lege huis (Tante is weg, ouders allang overleden, men sterft hier erg jong) waar nicht Nastja ons opwacht met macaroni en rendiervlees. Fjódor neemt roerend afscheid van Anja, hij gaat tot nieuwjaar met een maat in het noorden vissen (nee, ijsberen zijn nog 100 km noorderlijker).

Alle huizen waarin zo'n 800 mensen wonen zijn van hout met twee verdiepingen. Er is een ziekenhuisje, districtskantoor, kleuter-, lagere en middelbare school, museum, bakker en in woonhuizen wat winkeltjes met bijna niks voor woekerprijzen: alles is drie tot vijf keer duurder dan in Jakoetsk. Het enige geluid komt van de vele honden die buiten leven en van sneeuwkat. Overall liggen boten onder een dik pak sneeuw. Rondom strekt zich de beginnende toendra uit, er zijn nog wel wat bomen waar een laag sneeuw aan

vast zit gevoren, een prachtig gezicht in de oranje-rose zon die binnen de omlijsting van ons keukenraam op- en ondergaat, altijd in gezelschap van aan weerszijden

een halve regenboog. Fjódor laat reusachtige bevroren vissen achter en Vóvka komt met een bevroren ren-

dierpoot aan die hij in de keuken aan stukken hakt. Met grote zakken macaroni is dit ons driemaal dagelijks eten voor de komende tien dagen, vast of als soep. Van de vis worden in de lengte smalle reepjes gesneden

die opkrullen en direct in bevroren toestand worden gegeten, even in zout en peper dopen: stroganína. Lever, hart en niertjes van rendieren eet je ook zo, bevroren en rauw. Thee, de godganse dag door. Eten en drinken staat altijd op tafel voor iedereen die langskomt. Er wordt niet gegroet, je barst gewoon meteen los met je verhaal, je eet en drinkt, en verdwijnt weer.

Anja met wie het geweldig klikt leidt mij rond en legt direct contacten om TJ sprekers en TJ lessen op de drie scholen te bezoeken. TJ kinderen hebben een redelijke

ke passieve kennis van hun moedertaal (voor zover je daarvan kunt spreken want er is zoveel gemengd bloed met de andere minderheidsgroepen Evèn, Tsjóektsji en met Jakóet, dat puur TJ nauwelijks bestaat), maar

vertalen van Russisch naar TJ kost moeite. De kleutertjes in TJ nationaal kostuum met kralen versieringen in het haar die hun lesje opzeggen ontroeren me diep. Lesmateriaal voor het TJ is er bijna niet, geld ook niet, leraressen maken alles zelf. Hun inzet en enthousiasme dwingt diep respect af.

Alle onderwijs gaat overigens in het Russisch. Thuis wordt geen TJ gesproken, ook niet als ouders vrij "pure" TJ zijn. We

hebben er zelf schuld aan, vertelt de directrice van de lagere school tijdens een avondje bij haar met TJ vrouwen, we hadden moeten

beseffen dat het TJ ge-doemd is te verdwijnen als niet hard aan revitalisatie wordt gewerkt. Ik vraag ze om beurten in het TJ voor me te zingen, verlegenheid, maar ik zing eerst zelf in het Nederlands en dan moeten ze wel en hun somberheid verdwijnt. Bij oudere dametjes thuis of op mijn kamer bij Anja neem ik veel materiaal, volksliedjes en gezongen improvisaties op. Angst voor apparatuur moet ik soms wegnemen, veel geduld oefenen, steeds weer een andere invalshoek bedenken, en ook al zeggen ze niets te weten, komt er tenslotte toch wat, soms veel. Van jongere TJ sprekers neem ik alleen wat spontane spraak en liedjes op, ze kennen geen legendes omdat hun ouders die nooit vertelden waar zij als kind bij waren. Gelukkig dat vóór mij veel door anderen is vastgelegd waarvoor ik nu dus al te laat zou zijn geweest.

Voor báboesjka Anna Jegórovna moeten we dik ingepakt een uurtje per slee achter een sneeuwkat aan. Het is donker en de lage struikjes opgelicht door de kop-

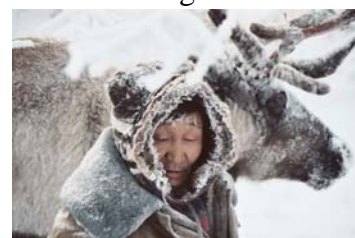
lamp lijken wit uitgeslagen geweien. Anna woont met wat familie in een houten huisje aan een meer, zeer warm gestookt door een smeedijzeren kachel waarop rendiersoep pruttelt. Haar korte, gezongen memoires over haar overleden man, zus, eindigen steeds in gesnik. Later op de avond wordt ze vrolijk en komt het ene na het andere liedje. Voor vertrek, ik zit al op de slee, duwt ze de voor mijn gezicht gebonden shawl omlaag, kust me tuitig op de mond en herstelt de constructie weer.

Op zondag wordt op het kerkhof bij prachtig helder weer een ritueel gehouden voor het uitgeleide doen van de geesten van een in juli overleden vader en zijn kort daarna tijdens het vissen verdrinken zoon.

Om beurten voeden we ze door brood, vlees, vis, thee en vodka in twee vuren, waaraan we ons ook warmen, te gooien. Een miniatuur sleetje waarop de geesten moeten vertrekken wordt achter twee rendieren gebonden die vervolgens worden geslacht. Dan slaan we met een zweepje op de dieren en als ze bewegen is dat een goed teken, de geesten kunnen vertrekken. Ingewanden en botten blijven achter in een

kist bovenop een stellage, het vlees wordt verdeeld. Ondertussen wordt er druk gegeten en gedronken. In een apart vuur verdwijnen kleding en wat bezittingen van de mannen. Als we uren later bij fraai onder-

gaande zon teruglopen mogen we niet omkijken.

Kudde twee is slechts op anderhalf uur afstand van het dorp. Als een pop lig ik op de divan en word aangekleed door twee vrouwen. Over mijn gewone kleding heen (lang thermo ondergoed, 3 fleece truien, broek) gaan een met hondenwol gewatteerde broek, rendierhuid pofbroek, rendierlaarzen, trui, gewatteerde jas, winddichte cape met capuchon, gigantische bontmuts en wollen en rendierhuid wanten. Ze zetten me overeind en ik moet lopen maar kan alleen schommelen. Anja wordt in TJ kleding geholpen en ziet er prachtig uit in haar getailleerde, wijd uitlopende witte jas met versieringen en schort met belletjes eronder. We gaan in volle vaart de echte toendra op, Christofór zorgt dat ik niet van de slee val. Flauwe heuvels en eindeloos witte, kale vlaktes in de bleke zon. Opeens zwarte stipjes: de rendieren. We zoeken en vinden de grote

achthoekige tent van de nomaden die elke twee weken verder trekken. Bij de houtkachel worden alle nieuwtjes uitgewisseld en krijgen we rauw rendierhart en lever,

soep, vis, macaroni, thee en spiritus aangelengd met water in kopjes. Vier kinderen doen handjeklap-spelletjes, twee vrouwen zorgen voor vuur, eten en kleding, vijf mannen rusten. Dan gaan twee herders de

rendieren met honden richting tent opdrijven. Even later komen de ruim duizend dieren over de heuvel tegen de rose horizon aan, de leider met belletje om waardig voorop. De kinderen jagen ze op en met

een dof, donker gedruis stuiven de dieren om ons heen. Ademloos bekijk en beluister ik dit ongelofelijk schouwspel, sta ik hier echt midden tussen? Met een lasso worden een witte en een bruine gevangen, voor een sleetje gebonden, ik erop, en met een zweepje stuur ik ze een stukje over de toendra. Maar lang kunnen we niet buiten blijven, er steekt een snijdende wind op. De prachtige rendieren zijn gaan zitten onderaan de tent. De rode zon verdwijnt met zijn regenbogen achter de heuvel, het wordt tijd om terug te gaan.

Na tien dagen Andrjoesjkino, ik ben eigenlijk nog niet klaar, besluiten we uit angst te stranden terug te gaan met een plotseling ingelaste vlucht. We mogen niet staan, de klapstoeltjes zijn onbereikbaar, tussen grote bonken diepvries vlees en vis moeten we maar ergens gaan zitten, de verwarming gaat niet aan, en even later zijn we zelf bevroren vleeshompen. Het "hotel" in Tsjérskij is nu nog slechter verwarmd, ik ga logeren bij een TJ en Tsjóektsji vrouw die vroeger beiden een langdurig nomadenbestaan hebben geleid. Ik vind hier nog wat geschikte TJ sprekers en bezoek het volkenkundig museum waar ik een deskundige rondleiding krijg.

Terug in koud (-40) Jakoetsk word ik warm ontvangen door Joerij Sjejkin, musicoloog en mijn gastheer, en gefeliciteerd met mijn veldwerk, hij weet wel wat dat is, en ik geef toe, het was alles bij elkaar gewoon zwaar. Blijf vrolijk en gezond!

Cecilia Odé, 28 november 2004